

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 23 februari 2020

Bart-Jan van Gaart

Over leiderschap ging het afgelopen weken. Vandaag het slotstuk. Wat hebben wij geleerd van onze verkenning van het boek Richteren? Weten we nu wat een goede leider is, naar wat voor iemand we moeten verlangen? Weten we nu wàt leiderschap überhaupt is en waarom we geleid moeten worden? Willen we wel geleid worden? Zijn wij dan volgers, of zijn we ook in staat onze eigen verantwoordelijkheid te nemen en koers te houden? Hoezo moet de massa zich laten leiden en zijn enkelen uitverkoren om ons te leiden? Is dat nog wel van deze tijd?

Wat betreft de eerste vraag: wat hebben wij geleerd van onze verkenning van het boek Richteren: nou, weinig. We hebben vooral gehoord over slechte leiders met slechte eigenschappen. Zelfs de Ene lijkt meer op een weifelende ouder zonder pedagogische vaardigheden. Telkens worden de mensen hem ontrouw, dan volgt straf, maar even huilie huilie en hij laat zich weer voor het karretje spannen op naar de volgende veldslag. We weten wat voor kinderen je daarvan krijgt. De overwinning is nog niet daar, of iedereen rent weer naar zijn eigen Baäl heiligdom en is de Ene vergeten.

Zojuist hoorden we over Abimelech, misschien wel de ergste van het hele stel. Abimelech, dat betekent mijn vader is koning, was de zoon van Gideon, later Jerubaäl genoemd. Gideon is eigenlijk het enige voorbeeld van een goede leider: slim, besluitvaardig en eerder dienend dan leidend. Bescheiden ook. Want als men hem koning wil maken weigert hij zeggende: Adonai is koning. Daarmee vooruitwijzend naar Samuel die als het volk zijn zonen als leiders afwijst en hem oproept een koning te kiezen dat afwijst. Een koning willen we, roepen ze. Maar Salomon ziet daar niets in. Adonai is immers koning! Omdat Gideon de kroon geweigerd heeft, draagt Abimelech zijn naam volstrekt ten onrechte want zijn vader was dus juist geen koning en daarmee weten we meteen wat voor vlees we in de kuip hebben: een blaaskaak die niet schroomt om met flink ellebogenwerk zijn positie te veroveren. Gideon, overigens kennen we van de Gideonsbende wat nu nog steeds een kleine groep strijders voor de goede zaak betekent, in navolging van Gideon zelf die met een belachelijk kleine troep van 300 strijders een enorme overmacht van Midjanieten bevocht en met een slimme strategie overwon.

Abimelech was niet uit hetzelfde hout gesneden. Hij was de zoon van een bijvrouw van Gideon. Misschien had hij zich altijd een buitenstaander gevoeld ten opzichte van zijn zeventig broers, welk getal er op wijst dat er van wel meer bijvrouwen sprake zal zijn geweest. Alle vrouwen en snuggere mannen begrijpen dat een vrouw geen zeventig zonen kan baren, afgezien van het feit dat er dan toch ook een indrukwekkend aantal dochters geboren moet zijn. Hoe dan ook, Abimelech had zeventig broers, dat getal behoeft geen uitleg, en niettegenstaande de enorme concurrentie had hij bedacht dat hij moest worden wat zijn vader geweigerd had: koning! Daarmee komen we in een klassiek koningsdrama terecht zoals er talloze zijn ook in de geschiedenis van het Nabije Oosten. Na de dood van niet-koning Gideon, ontstaat er een strijd van kroonpretendenten. In Richteren is dat een nieuwigheid. In alle andere verhalen zie je een sequentie van ellende, het richten op Adonai om hulp, hulp door Adonai en vervolgens ontrouw aan Adonai waarop straf volgt bestaande uit nieuwe ellende. Die sequentie wordt hier doorbroken. Hier komt de ellende van binnenuit, namelijk in de machtsstrijd om het leiderschap en de manier waarop Abimelech die voert. Adonai hoeft dus zelf niets te doen. Israël roept de ellende over zich af door ontrouw te zijn aan Adonai en achter een andere god aan te gaan. Baäl Berit, dat betekent heer van het verbond. Baäl, de god van het kapitaal en het grondbezit. Het tegenovergestelde dus van die andere God van het verbond, De God van de Naam, dat kan niet zonder gevolgen blijven! Het is Abimelech die de twijfelachtige eer heeft om de hoofdrol te spelen in deze implosie. En hij doet dat niet zachtzinnig. Hij maakt gemene zaak met de familie van moederskant wonende in Sichem, weet van hen geld van het Baäl heiligdom los te peuteren, niet veel, zeventig zilverstukken, maar genoeg om met een zootje ongeregeld zeventig broers over de kling te jagen. Niet in een eerlijke strijd, maar in een executie worden alle broers op één steen het hoofd afgehakt. Allen? Nee, één weet er aan deze orgie van geweld te ontkomen. De

jongste broer, Jotam, ontkomt aan de slachtpartij. Kan hij het verschil maken? Jotam is geen man van het zwaard maar van het woord. Hij probeert de bewoners van Sichem te overtuigen dat zij een verkeerde keuze hebben gemaakt door Abimelech tot koning te kronen. Hij doet dit door het vertellen van een parabel die wij zojuist gezongen hebben. De parabel van de bomen. Sprekende bomen, waarmee is aangetoond dat Tolkien met zijn sprekende en wandelende bomen in Lord of the Rings, zichzelf in een traditie plaatst. Kort en goed komt het erop neer dat de bomen wel wat beters te doen hebben dan koning worden, behalve één, nauwelijks een boom te noemen, eerder een struik, een doornstruik werpt zich op met een valse belofte en een dreigement. Schuil in mijn schaduw! Hij wordt gevraagd koning te worden. Ze hadden net zo goed een brandnetel of een distel tot koning uit kunnen roepen. Schuil in mijn schaduw maar als jullie niet betrouwbaar zijn, dan zal mijn vuur jullie verteren! Even terzijde, in Frankrijk verkoopt men een kwalijk goedje dat doornstruiken, brandnetels en distels dood maar alle andere gewassen niet treft. Die drie, vormen dus een stekelige familie net als Abimelech en de heren van Sichem. Dat is ook Jotams boodschap: als jullie keuze voor Abimelech oprecht is, als je wist wat je deed toen je hem tot koning kroonde? Gefeliciteerd met jullie koning Abimelech! Maar zo niet, het zal jullie spijten! Jotam vlucht naar een plek buiten het zicht van Abimelech en Beër geheten, wat te vertalen is met waterbron. Een veelzeggende naam als plek om te schuilen voor het vuur van Abimelech.

Abimelech vertegenwoordigt dus alles wat een slecht leider kenmerkt. Zo eentje waar je graag een Frans goedje op zou loslaten. Een drankje dat ons van alle slechte leiders afhelpt en de goede tot wasdom en bloei brengt. Tot bloei brengen! Misschien is dat het wat we van leiders moeten verwachten. Dat ze ons tot bloei brengen. Dat ze ons doen groeien en doen leven. Ons niet klein maken, niet doen struikelen, maar ons verzorgen opdat wij leven en elkaar van dienst kunnen zijn. Zulke leiders zijn zeldzaam. Misschien bestaan ze wel niet. Misschien is het de mens niet gegeven om zo over zijn eigen schaduw heen te springen dat hij zijn vermogen tot verantwoordelijkheid nemen ten volle aanwendt voor de ander. Maar dan horen we over die Ene, die God van het visioen, die van: mag het ooit waar zijn? Die God met een Naam die precies uitdrukt waar het in goed leiderschap om gaat: Ik Zal Er Zijn! Als we met die naam in ons achterhoofd het verhaal over Abimelech en heel Richteren, wat, heel de Bijbel lezen en beluisteren, dan horen we over mensen die telkens weer in de verleiding komen om te heersen, niet te dienen; te kiezen voor kapitaal en grond in plaats van voor geven en delen; voor eigenbelang en eigen mening in plaats van te luisteren en zich in te leven in de ander.

Het verhaal van Abimelech en van heel Richteren is ons een waarschuwing. Weet wat je doet, weet wat je kiest. Kiezen wij voor de god van macht, kapitaal en bezit, dan zal het slecht met ons aflopen. Kiezen wij voor de Naam, dat wil zeggen, kiezen wij voor dienstbaarheid, voor gerechtigheid, voor delen en voor doen leven, dan zullen wij groeien en leven.

Een goed leider. Straks gaan we doen wat we hier zondag aan zondag doen. We gaan ons oefenen voor het bereiken van dat visioen. Die droom van breken en delen met elkaar. Elkaar voeden en doen leven. En daarna, daarna gaan we bidden voor allen die lijden, in nood verkeren, onrecht ervaren, niet gehoord niet gezien worden. En dat bidden besluiten we met een gebed dat ons gegeven is door een mens die zich zo vereenzelvigd heeft met alles waar die God Ik Zal Er Zijn voor staat, dat men hem zoon van God is gaan noemen.

In dat gebed, dat vandaag nu eens niet gezongen maar hardop gebeden wordt, herkennen wij een leider. Eén als een vader. Niet jouw en mijn vader met al hun goede en slechte kanten, maar de gedroomde vader, wiens naam wij zeggen te heiligen. Dat wil zeggen: gekend en volbracht worde de Naam Ik Zal Er Zijn. Opdat een wereld komt als een hemel. Eén die vergeeft en ons leert vergeven. Eén die ons voedt en doet voeden en één die ons staande houdt in de beproeving. Deze leider is echt. In dit visioen zit alles wat we nodig hebben, naar verlangen, van dromen. Deze is een werkwoord, want wil worden gedaan. En de enige goede reden om op zondagmorgen naar hier te komen is zijn Naam te volbrengen. Amen, zo moge het zijn.

En Abimelech, de Baälvereerder van meet af aan? Met hem loopt het slecht af. Maar hoe dat gaat hoort u aan het eind van deze dienst.